

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

שם השיעור – המלחמה בעמלק – מהו סוג המלחמה ומה גרם לניצחון?

שם המרצה - הרב ד"ר איתמר אלדר

1. ויבא עמלק – סמך פרשה זו למקרא זה, לומר: אני תמיד ביניכם ומזומן לצורכיכם, ואתם אומרים: היש יי בקרבנו אם אין (שמות י"ז: ז'), חייכם הכלב בא ונושך אתכם, ואתם צועקים לי ותדעו היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתיפו ויצא לדרך, היה אותו הבן רואה חפץ, ואומר: אבא טול חפץ זה ותן לי, והוא נותן לו, וכן שנייה וכן שלישית. פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הבן: ראית אבא. אמר לו: אינך יודע היכן אני, השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו (רש"י, שמות יז, ח)

2. וילחם – בלא כל סיבה, מתוך תאוות-רצח ושווד בלבד, התנפלו על ישראל. התקפה נפשעת שכזאת נחשבה למרושעת אפילו אצל עובדי ע"ז שעבדו לאלוהות כלשהי, על כן נאמר בספר דברים "ולא ירא אלהים" – ללא כל יראה מפני איזו אלוהות שתהיה (רד"צ הופמן, שם)

3. זה שהרים משה ידו במצוה עליונה, כאשר נטה יהושע ידו בכידון (יהושע ח': י"ח), ויש אומרים: שפרש ידו דרך תפילה. (ראב"ע, שם)

4. והיה כאשר ירים משה ידו – והמטה. וגבר ישראל – שכן דרך ערכי מלחמה: כל זמן שרואים הרמת נסם... הן מתגברין, וכשהוא מושלך – רגילין לנוס ולהינצל (רשב"ם שמות יז, יא) (וכן ר"י קרא).

5. אנכי נצב על ראש הגבעה – כדי שיראוני אנשי החיל, לתת לב לחזק את לבם לקראת המלחמה... שכן דרך אנשי המלחמה: אחד מגיבוריהם עומד במקום גבוה ואוחז דגל בידו, לפי שכל האנשים היוצאים עמו למלחמה נושאים ונותנים עיניהם לדגל. כל זמן שהוא עומד במעמדו – נותנים לב להתחזק לקראת המלחמה; וכשהדגל נמוך ושפל – כסבורים שמת שר שלהם – ונסים. אף כאן "ומטה האלהים בידו" – לאות ולסימן במקום דגל (חזקוני יז, ט)

6. והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' (שמות יז) וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה. אלא לומר לך, כל זמן שהיו ישראל מסתפקים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים. ואם לאו, היו נופלים. פיוצא בדבר אתה אומר, (במדבר כא) עשה לך שרף ושים אותו על נס, והיה כל הנשוד וראה אותו וחי. וכי נחש ממית, או נחש מחיה. אלא, בזמן שישראל מסתפקין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים, היו מתרפאים, ואם לאו, היו נמוקים (משנה, ראש השנה ג, ח)

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

7. והטעם שציוה משה את יהושע להילחם בעמלק, בעבור שיתפלל הוא בנשיאות כפים על ראש הגבעה; ועלה שם כדי שיראה את ישראל הנלחמים וישים עינו עליהם לטובה, וגם הם יראו אותו פורש כפיו השמימה ומרבה בתפלה, ויבטחו בו ויוסיפו אומץ וגבורה (רמב"ן יז, ט)
ומטה וגו' – בהרמת היד ובה מטה-האלוהים הוא ביקש גם לעודד את העם במלחמתו וגם לבקש ניצחון מאת ה' (רד"צ הופמן, שם)

8. ומטה האלהים בידיי – שארים בו ידי להתפלל (ראב"ע יז, ט)

9. אנכי נצב על ראש הגבעה וגו' – להביא עליכם תשועת ה' דרך נס, כי כן היה משה עושה האותות והמופתים בנטיית ידו במטהו; ולהיות זו המלחמה הראשונה, וישראל לא היו מלומדי מלחמה היה מן הצורך לחזק את לבם לבטוח בה', ועל כן היה מן הצורך שתהיה תשועתם דרך נס (תלמידי מהר"ם עהרענרייך). ואמנם עלה לראש הגבעה, כדי שיהיה רואה משם את המלחמה, כי כן כל הרמת יד במטה היתה לנכח הדבר אשר בו יהיה הנס, ואמנם שיהיה המכוון להתפלל, זה אינו, כי פרשת כפים לחוד, והרמת יד במטה לחוד, ואם כדעת רשב"ם שהיה הענין על דרך שנושאים נס במערכות המלחמה, א"כ היה להם לשום מטה משה על נס גבוה ולהוליכו לפני העם. ונ"ל כי לכך לא יצא משה לפני העם, כדי שלא יהיה מקום לתלות תשועתם בדרך טבע על דרך שפירש רשב"ם, אך יהיה הכל מעשה נסים כשאר הנפלאות שעשה משה (שד"ל, שמות יז, ט)

8. וטעם העונש שנענש עמלק יותר מכל העמים, בעבור כי כל העמים שמעו וירגזו, ופלשת אדום ומואב ויושבי כנען נמוגו מפני פחד ה' ומהדר גאונו. ועמלק בא ממרחק כמתגבר על השם, ולכך אמר בו (דברים כ"ה, יח) וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים (רמב"ן שמות יז, טז)

מלחמה בעמלק – פרק יז	מלחמה במצרים
1 (ח) וַיִּבֶא עַמְלֵק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְדִּים:	(יד, ח) וַיִּחַזֵּק ד' אֶת לֵב פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאִים בְּיַד רְמָה:
2 אין תגובה של העם.	(יד, י) וּפְרָעָה הִקְרִיב וַיִּשְׁאֹו בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעְקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ד':
3 (ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בָּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הִלָּחֶם בְּעַמְלֵק	(יד, יג-יד) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אֵל תִּקְרְאוּ הַתִּצְבּוּ וְרָאוּ אֶת יְשׁוּעַת ד' [...] ד' יִלָּחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תִּתְחַרְשׁוּ:
4 מָחָר אֲנֹכִי נֹצֵב עַל רֹאשׁ הַגִּבְעָה	(ח, ו) וַיֹּאמֶר לְמָחָר וַיֹּאמֶר כְּדָבָרְךָ לְמַעַן תִּדַּע כִּי אֵין כָּד' אֱלֹהֵינוּ; (ח, יט) וְשָׁמַתִּי כַּדָּת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמְּךָ לְמָחָר יִהְיֶה הָאֵת הַזֶּה:
5 וּמִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי:	(ד, כ) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אֲשֶׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיִּרְכָּבֻם עַל הַחֲמֹר וַיֵּשֶׁב אַרְצָה מִצְרַיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ; (ז, יז) כֹּה אָמַר ד' בְּזֹאת תִּדַּע כִּי אֵין ד' הִנֵּה אֲנֹכִי מִכָּה בְּמִטָּה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר וְנִהַפְכוּ לָדָם
6 (ו) וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֶם בְּעַמְלֵק וּמִשָּׁה אַחֲרָיו וְחֹזֵר עָלָיו רֹאשׁ הַגִּבְעָה:	(יד, כה) ... וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אֲנוֹסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי ה' נִלָּחֶם לָהֶם בְּמִצְרַיִם:
7 (יא) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבֹּר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגִבֹּר עַמְלֵק:	(יד, טז) וְאַתָּה הָרִם אֶת מַטְּךָ וְנִטָּה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ; (י, כב) וַיִּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

8	(יב) וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו אמונה עד בא השמש :	(יד) ויאמר ד' אל משה כבד לב פרעה מאן לשלח העם :
9		(יד, לא) וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה ד' במצרים וייראו העם את ד' ויאמינו בד' ובמשה עבדו :
10.	(יג) ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב :	(יד, ו) ויאסר את רכבו ואת עמו לקח עמו :
11.	(יד) ויאמר ד' אל משה כתב זאת זכרון בספר ושם באזני יהושע כי מחה אמתה את זכר עמלק מתחת השמים :	(יג, יד) והיה היום הזה לכם לזכרון וחגתם אתו חג לד' לדורתיכם חקת עולם תחגגו : (ט) והיה לד' לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ד' בפיו כי ביד חזקה הוצאך ד' ממצרים ; (יב) ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ד' :
12.	(טו) ויבן משה מזבח ויקרא שמו ד' נסי : (טז) ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לד' בעמלק מדר דר :	(ט, ג) הנה יד ד' הוליה במקנה (טו, ב) עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה (ג, טו) ויאמר עוד אלהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ד' אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דר :

9. תרגום יונתן שמות יז, יב : והואה ידוי פריסן בהימנותא בצלו

10. ליקוטי מוהר"ן - קמא ט, א

כי עקר החיות מקבלין מהתפלה, כמו שכתוב (תהלים מ"ב) : "תפלה לאל חי". ובשביל זה צריך להתפלל בכל כחו, כי כשמתפלל בכל כחו ומכניס כחו באותיות התפלה, אזי נתחדש כחו שם, בבחינת (איכה ג) : "תדשים לבקרים (רבה אמונתך)" וכו'. כי אמונה היא תפלה, כמו שכתוב (שמות י"ז) : "ויהי ידיו אמונה", תרגומו : 'פרישן בצלו' :

ליקוטי מוהר"ן - קמא כ

"וירם משה את ידו" ידו זה תפלתו, כמו שכתוב (שמות י"ז) : "ויהי ידיו אמונה", תרגומו : 'פרישן בצלו', שהרים את תפלתו, 11.

(ט) ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלהים בדי :

(י) ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק

ומשה אהרן וחור עליו ראש הגבעה :

(יא) והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק :

(יב) וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה ואהרן וחור

תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו אמונה עד בא השמש :

(יג) ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב :

(יד) ויאמר ד' אל משה כתב זאת זכרון בספר ושם באזני יהושע כי מחה אמתה את זכר עמלק מתחת השמים :

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א